

РЕЗЮМЕ. Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari 7-sinf "Texnologiya" fani "Robototexnika" modulidagi aqilli yoritgich yasash amaliy mashg'ulotining aniq metodikasi va robototexnika faniga oid dorzarb muammolarga metodik tavsiyalar ko'rsatilgan. Ushbu metodika amaliyotda qo'llanilib, statistik jihatdan samaradorlik koeffitsiyent aniqlangan.

РЕЗЮМЕ. В статье представлена конкретная методика практического обучения созданию интеллектуального освещения в 7 классе по модулю "Технология" науки "Робототехника" и методические рекомендации для решения задач дорического типа, связанных с наукой, робототехника. Эта методика была использована на практике для статистического определения коэффициента эффективности.

SUMMARY. The article shows the specific methodology of the practical training of making smart lighting in the 7th grade "Technology" Science "Robotics" Module and methodological recommendations for Doric problems related to robotics science. This methodology was used in practice to statistically determine the efficiency coefficient.

PRAGMATIZM FALSAFASI ASOSIDA TALABALARNING AMALIY FIKRLASHINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

S.Seytnazarov – magistrant

M.Kamalov – magistrant

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: pragmatizm, ta'lim, amaliy fikrlash, metodika, o'quvchi, faoliyat.

Ключевые слова: прагматизм, образование, практическое мышление, методика, ученик, деятельность.

Key words: pragmatism, education, practical thinking, methodology, student, activity.

Kirish. Pragmatizm – (yun. *pragmatos* – ish, harakat) falsafiy ta'limoti XIX asrning 70-yillarida AQShda shakllanib, keng rivojlanadi va mamlakat ma'naviy hayotiga katta ta'sir ko'rsatadi [2]. Pragmatizm vakillari o'tmish falsafasini hayotdan ajralib qolgan deb hisoblagan va falsafa fani isloh qilish dasturini ilgari surdilar. Ularning fikricha, falsafa borliq va bilishning ilk asoslarini idrok etishdan iborat bo'lib qolmasligi kerak, balki odamlarning oldida ko'ndalang turadigan turli hayotiy vaziyat, faoliyat jarayonida duch keladigan muammolarni hal qilishi kerak.

Pragmatizm falsafasi jamiyatimiz uchun juda muhim sababi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev aytganidek "Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak" [1] bu ta'limotda xalq manfaatini birinchi o'ringa qo'yish tamoyillari mavjud.

Olib borilgan izlanishlardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, pragmatizm asosida "shubha-ishonch" nazariyasi yotadi [2]. Ch.Pirsning fikricha, maqsadga nima taalluqli bo'lmasa, ular fikrga borib taqaladi. Bilish jarayonida biz ishonchga (nimalargadir ishonamiz) va shubhalarga yetib kelamiz. Bizning ishonchimiz yoki e'tiqodimiz muayyan sharoitlarda ishlab chiqilgan ko'nikmalar asosida muayyan tarzda faoliyat ko'rsatishga tayyorligimizni bildiradi. Odatda biz ishonchni shunday aniqlaymiz: ishonch – bu inson intilgan narsaga aqlning qoniqqan holatidir, shubha esa qoniqtirmaydigan holatdir va inson undan qutilishga harakat qiladi [6].

Ch.Pirs fikricha, har qanday, shu jumladan ilmiy tafakkurning ham maqsadi barqaror e'tiqodga erishishdir. Shubhadan ishonchga o'tish uch bosqichni o'z ichiga oladi: abduksiya (gipotezani o'rta surish), deduksiya (taxmindan oqibatni keltirib chiqarish va uning aniqligini tekshirish) va induksiya (oqibatlarni tajribaviy tekshirish) [7].

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Pragmatizm paydo bo'lishi bilan oldingi falsafiy g'oyalardan voz kechib, inson mohiyatini bildiruvchi xususiyatlari uning harakati va maqsadga muvofiq faoliyatiga namoyon bo'lishidan kelib chiqib yangi falsafiy tafakkurga asos soldi. Bilimni hayotga tadbiq qilish va foydalana bilish muhimdir. Pragmatizm gnoseologik muammolarga emas, balki inson faoliyatiga ko'proq e'tibor beradi. U uchun eng avvalo insoniyatning ijtimoiy tajribasi muhimdir. Pragmatizmning asosiy

g'oyalarini Ch.Pirs shakllantirgan bo'lib, qoidalarini U.Jeyms, J.Dyui, F.K.S.Shiller va J.G.Mild ishlab chiqqanlar. Pragmatizm asl ma'noda foydali faoliyatga undovchi, foydaga qanday erishish yo'llari va usullari haqida mulohaza yurituvchi ta'limotdir. U AQSh ijtimoiy-madaniy muhitining mahsuli bo'lib, iqtisodiy va ma'naviy ehtiyojlarga xizmat qiladi va ularning manfaatlarini ifodalaydi [2,4,5,6].

Pragmatizm tushuncha va e'tiqodning ma'nosini aniqlashga yordam beradi; g'oya va tushunchalar faqat tadqiqotchi tomonidan tekshiruvdan o'tgandagina ahamiyatga ega bo'ladi.

Haqiqatni nazariy masala sifatida emas, balki amaliyot bilan bog'liq holda qabul qiladi. Dyui iborasi bilan aytganda, haqiqat va amaliyot birligi individ manfaatida aks etadi. Manfaat tushunchasi esa individning subyektiv qiziqishlarini qondiruvchi narsani anglatadi [5].

Inson ongi rivojlanar ekan, u doimo haqiqatni izlaydi va mavjud olamni idrok etishga o'rganadi. Shuning uchun pragmatizm inson faoliyatini, bilimni amaliyotga tadbiq qilishni va shaxsiy tajriba orqali foydali natijaga erishishni nazarda tutadi.

Muhokama va natijalar. Pragmatizm falsafasiga asoslangan amaliy fikrlashni shakllantirish usullari tajriba orttirish, muammolarni tahlil qilish, natijalar asosida fikrni o'zgartirish va harakatga asoslangan yondashuvlardan iborat. Ushbu metodika ta'limda muammoni yechish, loyiha asosida o'qitish hamda o'quvchilarning qanday o'ylayotganini tushunishga qaratilgan.

Pragmatizm falsafasining asosiy g'oyalaridan biri shundan iboratki, "Insonga nima ko'proq foyda bersa, o'shanga ko'proq ahamiyat berish zarur". Bu tamoyil jamiyatimiz va ta'lim jarayoni uchun dolzarb ekanini ko'rsatadi. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar inson hayotida muhim o'rin tutishi bilan birga, ma'naviy va dunyoqarashga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Pragmatizm g'oyalari esa vaqtni foydali ishga sarflash va real natijaga erishishni targ'ib qiladi.

Pragmatizm falsafiy ta'limotini mamlakatimizdagi bir nechta yo'nalishlarda ko'rib chiqamiz:

1) Ta'lim sohasida- pragmatizm "bilim-hayot uchun" degan tamoyilni ilgari suradi. Barcha ta'lim bosqichlarida nazariyani yodlash emas balki amaliy ko'nikmalarni (kasbiy tayyorgarlik, IT, tillar, tadbirkorlik) ni rivojlan-tirishga chaqiradi.

2) Iqtisodiyot va tadbirkorlikda- real natija keltiradigan amaliy ishini qil. Pragmatik yondashuv bilan tadbirkorlikni rivojlantirish, masalan biznes loyihalar, eksport va importda real daromad keltiradigan yo‘nalishlarni tanlash.

3) Jamiyatdagi islohatlar- xalqni hayotini yaxshilash uchun bo‘lishi kerak.

Pragmatizm asosida amaliy fikrlashni rivojlantirish usullari:

Tajriba orttirish: O‘quvchilarga "o‘rganish uchun amaliy ishini bajarish" tizimi taklif qilinadi, bu o‘z navbatida ularda real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish va muammolarni yechish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Muammolarni tahlil qilish: O‘quvchilar jamoa bo‘lib ishlash, muammolarni muhokama qilish va yechimlarni izlash orqali o‘z fikrlarini rivojlantiradilar.

Natijalarga asoslangan fikrni o‘zgartirish: Pragmatizmga g‘oyalar va fikrlar muammoni yechishda qanchalik samarali ekanligi bilan o‘lchanadi. Bu usul o‘quvchilarga o‘z g‘oyalarini yangi ma‘lumotlar asosida o‘zgartirishga undaydi.

Har doim yangi g‘oyalar paydo bo‘lishiga undash: Bu usulda o‘quvchilar muammolarga yechim topishda faol ishtirok etadilar va o‘z g‘oyalarini rivojlantiradilar.

Loyihaviy ta‘lim: Pragmatizmga ko‘ra, o‘quvchilar loyihalar ustida ishlash orqali o‘rganadilar. Bu usul o‘quvchilarga muammoni yechish, loyihani muvaffaqiyatli tugatish va ushbu jarayonda o‘z bilimlarini mustahkamlash imkonini beradi.

O‘quvchilarning fikrini tushunish: O‘qituvchi o‘quvchilarning fikrlarini tushunishi, ularning fikr-mulohazalarini baholashi va shu asosda o‘qitish usullarini o‘zgartirishi kerak.

Pragmatizm vakillari tomonidan ilgari surilgan gipoteza tushunchasi o‘rganilayotgan hodisalarning qonuniyatlarini va sabablarini aniqlash maqsadida ilgari surilgan asosli taxminni anglatadi. Ilmiy bilish shakli sifatida gipoteza eng

birinchi marta asoslangan taxmin hisoblanadi va bu uni har xil asoslanmagan miqdorlardan farqlab ko‘rsatadi. Gipoteza uch bosqichni o‘z ichiga oladi:

1. Tuzish – faktlarni yig‘ish, tahlil qilish, umumlashtirish va ularni tushuntirish uchun taxminlarni ilgari surish.

2. Tekshirish – gipotezadan kelib chiqadigan natijalarni deduktiv keltirib chiqarish va faktlar bilan taqqoslash.

3. Isbotlash – olingan xulosalarni amaliyotda tekshirish.

Shubhadan ishonchga o‘tish uch bosqichni bosib o‘tadi: abduksiya (gipotezani, taxminni o‘rtaga surish), deduksiya (taxmindan oqibatni keltirib chiqarish va uning aniqligini tekshirish) va induksiya (oqibatlarni tajribaviy tekshirish).

Bugungi kunda pragmatizm falsafasining pedagogik nuqtai-nazardan dolzarbligi, gipoteza orqali ilgari surilgan g‘oyalarida ko‘rinadi. Masalan, Amerikalik yozuvchi Deyl Karnegining "Do‘st orttirish va odamlarga ta‘sir o‘tkazish san‘ati" asarida pragmatizm g‘oyalari ko‘zga tashlanadi [8]. Asarda insonlar bilan yaxshi munosabat o‘rnatish, iliq aloqalarni rivojlantirish va ta‘sir ko‘rsatish yo‘llari haqida yozilgan. Karnegi nazariyadan ko‘ra amaliy maslahatlarni ustuvor qiladi. U insonlarga qanday fikrlash, gapirish yoki harakat qilish kerakligini real hayotiy misollar orqali ko‘rsatadi. Talimda ham o‘qituvchilar mazkur jihatlarni etiborga olishi muhim.

Ko‘rib turganimizdek pragmatizm falsafasi jamiyatimizdagi har bir sohaning rivojlanishiga hissa qo‘shish bilan birga jamiyatdagi insonlarning dunyo qarashining o‘zgarishiga va dunyoni faqat idealistik emas, balki realistik va foydali nuqtai nazardan ko‘ra boshlaydi.

Xulosa. Pragmatizm o‘quvchilarni amaliy fikrlashga, nazariy bilimlarni real hayotga tadbiq etishga va kundalik faoliyatda samarali ko‘nikmalarni rivojlantirishga o‘rgatadi. Ta‘limda bu yondashuv bilimni yodlashdan ko‘ra, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 22-dekabrdagi Oliy Majlisga murojaatnomasi.
2. William James. Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking. – New York: «Myers EdPress», 2019.
3. William James. Essays in Radical Empiricism. Cambridge (Massachusetts): – Harvard University Press, 1976 (Revised edition).
4. Schiller F. C. S. The Pragmatic Humanism of F.C.S.Schiller. – London: «Palgrave Macmillan», 2018.
5. Dewey J. Experience and Education. – New York: «Free Press», 1997.
6. Charles S. Peirce. Collected Papers of Charles Sanders Peirce. – Cambridge (Mass.): Belknap Press of Harvard University Press, 1960-66; reprinted Thoemmes Continuum, 1998.
7. Charles S. Peirce. The Fixation of Belief. Included in The Pragmatism Reader: From Peirce through the Present, 2009.
8. Dale Carnegie. How to Stop Worrying and Start Living. – New York: Simon & Schuster, Updated edition, 2024.

РЕЗЮМЕ. Мақоллада прагматизм фалсафаси асосида та’лим жараёнида амалий фикрлашни шакллантириш методикаси тahlil qilinadi. Pragmatizm g‘oyalari o‘quvchilarda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashga, kundalik hayotda foydali ko‘nikmalarni rivojlantirishga, shuningdek, amaliy natijaga erishish orqali ta‘lim jarayonini samarali qilishga qaratilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируется методика формирования практического мышления в образовательном процессе на основе философии прагматизма. Идеи прагматизма направлены на связывание теоретических знаний учащихся с практической деятельностью, развитие полезных навыков в повседневной жизни, а также на повышение эффективности образовательного процесса путем достижения практических результатов.

SUMMARY. This article analyzes the methodology of forming practical thinking in the educational process based on the philosophy of pragmatism. The ideas of pragmatism are aimed at connecting students' theoretical knowledge with practical activity, developing useful skills in everyday life, as well as making the educational process effective by achieving practical results.